

# აღმოსავლური ხელნაწერები

ქართული ხალხი საუკუნეთა მანძილზე ყოველთვის ღრმა ინტერესით ეყნობოდა აღმოსავლური ხელნაწერებისა და ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშებს. ძველ ქართველ მწერალთა და მთარგმნელთა ცხოველმა ურთიერთობამ აღმოსავლური კულტურასთან ბევრი რამ შესძინა ჩვენს საერო მწერლობას. უკვე რამდენიმე საუკუნეა, რაც ჩვენს სიძველეთა საცავებში ინახება „ვისრამიანი“, „შაქნაშვი“, „ქილილა და დავაია“, „იოსებწილიანი“, „ისკანდერწიანი“, „ლილიმანწიანი“, „ბოსრუქწილიანი“, „ბარამჯულანდაშაიანი“, „ბაჰამჯულიქანიანი“, „მახთარწიანი“ და სხვ. ქართულ მთარგმნებს, როგორც ვრავალგზის დადასტურდა, დიდი შეცნობიერებული ღირებულება აქვთ ორიგინალთა აღდგენისა და აღმოვაძიების საქმეში.

საქართველოს სარ მკვნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის (აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო ბიბლიოთეკის უკრ. ხელნაწერთა განყოფილება) აღმოსავლური ხელნაწერთა ფონდებში მდიდარი კოლექციებია დაკრული არაბულ, სპარსულ და თურქულ ენებზე. აქ არის მომწე აზერბაიჯანის, უზბეკეთისა და ტაჯიკეთის კლასიკოსთა თხზულებები. მათ შორის ყურადღებებს იქცავეს ქალაქდღღღინ რეჟის ცნობილი „მუსხევის“ მკვნივე წიგნი (სპარს. № №417, 418, 419), რომლებიც 1694 წელსაა გადაწერილი და 1432 წლის ხელნაწერი (სპარს. № 420). აქვეა 1591 წელს გადაწერილი უკრადღღღი ფირდოუსის „შაქნაშვი“ (სპარს. № 620). ხელნაწერს ახლავს მწვენიერი აღმოსავლური უნეანი და მინიატურები. ხელნაწერს დართული აქვს ნახტი, რომელიც, როგორც ვარაუდობენ, ფირდოუსის გამოსახულებას წარმოადგენს\*.

ჩვენ ინსტიტუტში ინახება აზერბაიჯანული და საერთოდ, აღმოსავლური ლიტერატურის სიამაყის — ნიზამი განჯევის ცნობილი „ხამსა“ (სპარს. № 458), გადაწერილი 1428 წელს. ცალკეა ბოემები — „ისკანდერწიანი“ (თურქ. № 306, 1390 წლისა, თურქ. № 590, 1380 წლისა. სხვათა შორის, ანალოგიური ხელნაწერები ბრიტანეთის მუზეუმშიც ინახება) და „შეიდი მთებში“ (სპარს. № 251, 1572 წ.). ინსტიტუტის ხელნაწერთა ფონდებში ტაჯიკეთის დიდი ლირიკოსი პოეტის პაფიზი შირაზელის რამდენიმე დივანი დაკრულია, გადაწერილი XVII-XVIII საუკუნეებში (ესენია სპარს. № 189, 194, 298, 302, 361 ხელნაწერები).

საადი შირაზელის დიდი პოეტობა ჩვენს ფონდებსაც დამინევიდა. ჩვენში მწერლის თხზულებათა 30-ზე მეტი ხელნაწერია დაკრული, მაგრამ უმრავლესობა მოკვნიანო ხანისაა. არის შედარებით

იღონდღღღი, კერძოდ, „გოლესთანნი“ (სპარს. № 38, 1585 წ.) და „ბუსთანნი“ (თურქ. № 47, 1621 წ.). სინტერესთა 1680 წელს გადაწერილი „ბუსთანნი“ (თურქ. № 396). აქ თითოეულ წინადადებამ სპარსულ ენაზე, სპარსულზე რაღღღი თარგმანი და დაწერილებითი განმარტება თურქულ ენაზე.

ჩვენს ფონდებში XVI საუკუნის აზერბაიჯანის დიდი პოეტობის მკვნიანი ფუხული ბაღდადეღღღის ათზე მეტი წიგნია შენახული, აქედან „დივანი“ (თურქ. № 616) და „ბედბიერთა ბაღი“ (თურქ. № 105) პოეტის თანადროული ხანისაა და ამდენად მეტად საუკრადღღღი.

ხელნაწერთა კოლექციებში ინახება შოკრატეების ადინალური შექოქვეღღღის აზერბაიჯანის ქანის ნაწარმოებთა ბევრი ხელნაწერი წიგნი, ძირითადად XVII-XVIII საუკუნეებისა. იშვიათად გვხვდება უფრო ადრინდელი ხანის ქრებულებიც. სახელდობრ „დივანი“ (სპარს. № 272 — 1566 წ. და სპარს. № 263, გადაწერილი ტამენტიში, 1565 წელს).

სინტერესთა მოკამედ სადღღღი თბილისელის აეტროგრაფი (სპარს. № 652). ტექსტი შეიკავს აეტროგრაფიულ ცნობებს, ცნობებს იმდროინდელი თბილისისა და მის მკვიდრთა შესახებ, უსიღღღის იბრაჰიმ ხან უკრანისადმი, ნადირობის წიგნსა და კრძომ წერილებს.

XVIII საუკუნის დასასრულისა და XIX საუკუნის დასაწყისის საქართველოში ფართოდ იყო გავრცელებული, ალბათ ამდღღღის შეშვეობით, აღმოსავლეთის კლასიკოსებისა და „დესტანების“ ლექსები. ქართულ ხელნაწერთა ფონდებში დაკრულია კრებულები, სადაც ბესიკოს, საიათხოვსა, აღ. ქაქეუაძისა და გრ. ორბელიანის ლექსებთან ერთად, აზერბაიჯანული და სპარსული ლექსები ქართული ტრანსკრიფციით. ეს ტრადიკია აღმოსავლური ტექსტების ქართული ასოებით ჩაწერისა. იმ დიდ სიუკარულსა და პატეისციემზე შეტყუღღღებს, რომელსაც იჩენდა ქართული ხალხი

აღმოსავლური ლიტერატურისა და ხელოვნების მკვნიანთა საქართველოს სამეცნიეროობათა აკადემიის მკვნიანთა ფონდებში დაკრულია ისტორიული, რელიგიური, პატრონოშიული, სამედიკინო, გრამატიკული და ფილოლოგიური ხანისათის ძეგლები. ჩვენთვის განსაკრთრებით მნიშვნელოვანია ისტორიული შინაარსის ხელნაწერები: „გურქისტანის ვილაიეთის დიდი დაქთარი“ (ტექსტი და თარგმანი ვრცელი კომენტარებით გამოსცა პოეტ სერგი ქიქიაძე), ისკანდერ მუნში — შინაარსის დიდის ისტორია, თურქეთის რანის ომების ისტორია, სპარსული და თურქული საბუთები (იხ. მ. ხუბუა — „საქართველოს ბუხეღღღის სპარსული ფირმანები და პოქები“, თბილისი, 1949 წ.). თურქიძე — „ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები“, თბილისი 1955 წ.); ყოველივე ეს ქართული ისტორიოგრაფიის ფასდაუღღღებელი წყარობია.

ჩვენს ფონდებში დაკრული აღმოსავლური ხელნაწერების უმრავლესობა შექოღღღია რთული და მოშინდღღღი უნეანით, ღამაში ჩარჩოებით, თრიგინალური მინიატურებითა და ქღღღი ვღღღი.

თუ აღმოსავლეთის კლასიკოსთა თხზულებების ქართული თარგმანები დიდი ხანია ჩვენს მკვნიერების ინტენსიური კვლევადიების ობიექტს წარმოადგენს, ორიგინალური ხელნაწერების შესახებ მხოლოდ თითო-ორთა დადტანიანი შრომაა დაბეჭდილი. მათი შესწავლა მოკავლის საქმეა. იმედი უნდა ვეკონიოთ, რომ ჩვენს სიძველეთა საცავებში შენახული მდიდარი მასალის კეროვანი ანალიზი მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს მომეე აზერბაიჯანის, ტაჯიკეთისა და უზბეკეთის კლასიკოსთა კრემარტად მღღღ-მხატვრული ლიტერატურული მემკვიდრეობის ათვისებაში.

სინანა აბულაძე



\* ქართველი დოკ. პლ. ფილოლოგის შერე შედგენილი სპარსული ხელნაწერის კატალოგი (ხელნაწერის სახელმწიფო ბიბლიოთეკის უკრ. ხელნაწერთა განყოფილება).